

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

EEN MENSWAARDIG BESTAAN

In maart van dit jaar is aan het 75-jarig bestaan van de dienst der Arbeidsinspectie aandacht besteed o.a. door het uitgeven van een boek onder de titel „Arbeid op de tweesprong”.

Dit boek lijkt in het geheel niet op het gebruikelijke gedenkschrift.

U zult er vergeefs in zoeken naar gegevens over de werkwijze en de resultaten van de Arbeidsinspectie.

Wat u er wel in vindt, is een viertal studies van evenzovele hoogleraren over de ontwikkeling in het denken over de arbeid en de arbeidende mens in onze samenleving, gedurende de periode na 1889.

De Arbeidsinspectie dankt namelijk haar ontstaan aan de Arbeidswet 1889, die zijn oorsprong vond in het gegroeide inzicht dat correctie nodig was op de arbeidsomstandigheden die ontstonden toen ook in ons land de industriële ontwikkeling op gang kwam. Hoe waren die omstandigheden?

„Wie heenbuigt over de boeken en brochures waarin de toestand van het Nederlandse proletariaat gedurende de eerste 75 jaar der 19e eeuw wordt beschreven, voelt zich de keel toeknippen van leed. Hij ziet de oneindige jammer van honderduizenden menselijke wezens voor zich opleven, hij ziet hun zwakke leden, hun minne gestalten, hun grauwe aangezichten, hun doffe ogen, getekend met de stempel der afzichtelijke gebiedster, wie zij allen zonder kans op bevrijding toebehoorden: de ellende”.

Op deze wijze tekent onze grote dichteres Henriëtte Roland Holst in haar boek „Kapitaal en Arbeid in Nederland”, de toestand waarin de Nederlandse arbeiders zich bevonden in de tijd waarin de Arbeidswet 1889 tot stand kwam.

Niet alleen echter in materiële zin maar ook op andere wijze werd de Nederlandse arbeider in zijn menselijke waardigheid aangetast.

Economisch volkomen afhankelijk van de ondernemer werd zijn arbeidswaarde *koopwaar*. De economische gedragslijn, dat het — naar goed koopmansgebruik — recht en plicht was van de ondernemer met het geringst mogelijke offer de grootst mogelijke

bat en te bereiken, werd onverkort toegepast ook met betrekking tot het in dienst nemen of, zoals men het destijds uitdrukte, het huren van arbeidskrachten.

Dezelfde rechtsregels die van toepassing waren op het huren en verhuren van onroerende goederen, gelden ook voor het *huren en verhuren van arbeidskrachten*. Dat de drager van de arbeidskracht een *mens* was, speelde bij de regeling van de arbeidsverhouding geen rol.

Politiek onmondig, wat arbeidsomstandigheden betreft onbeschermd, ten aanzien van zijn arbeidsvoorwaarden overgeleverd aan de meest volstrekte willekeur, bij ongeval, ziekte, werkloosheid en ouderdom volkomen rechteloos, dus aangewezen op de openbare liefdadigheid, ziehier het vernederende bestaan van de overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking in de periode waarover ik zo juist sprak: een bestaan waaraan het *menswaardige* geheel ontbrak.

Veel is er sinds 1890 veranderd.

Van staatsonderdaan is ook de Nederlandse arbeider volwaardig staatsburger geworden. In onze wetgeving komt thans heel duidelijk tot uitdrukking dat het *arbeidscontract* een overeenkomst is van een andere (hogere) orde dan andere contracten, omdat hierbij de persoonlijkheid van de mens zelf in het geding is.

De arbeidsomstandigheden en de arbeidsomgeving zijn wettelijk beschermd en staan onder voortdurende controle (van de Arbeidsinspectie).

Wat de arbeidsvoorwaarden betreft: behalve dat ook op dit gebied onze wetgeving erop gericht is willekeur te beteugelen vindt de Nederlandse werknemer in de collectieve arbeidsovereenkomsten of soortgelijke regelingen de „grondrechten” voor zijn individuele arbeidsovereenkomst.

Grondrechten die voor de individuele werknemer van grote beschermende betekenis zijn (ook al wordt dat in een periode van overspanning op de arbeidsmarkt niet altijd voldoende beseft).

Ons stelsel van sociale verzekering tenslotte waarborgt de Nederlandse werknemer een redelijke behoeftevoorziening als hij hetzij door ongeval, hetzij door ziekte, werkloos-

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 10 oktober 1965

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15x23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
FOSTBUS 114 — UTRECHT

heid, invaliditeit of ouderdom niet in staat is aan het arbeidsproces deel te nemen. Als we bovendien bedenken wat er op het gebied van de gezondheidszorg, de huisvesting, het onderwijs, om maar enkele gebieden te noemen, na 1890 ten goede is gewijzigd, dan valt het niet moeilijk te concluderen dat het bestaan van de brede massa van de Nederlandse bevolking ongetwijfeld *menswaardiger* is geworden.

Deze ontwikkeling is het resultaat enerzijds van gewijzigde inzichten in de plaats van de mens in het arbeidsproces en van de strijd van de werknemers zelf om uit hun vernederende positie te worden verlost en anderzijds van het steeds voortschrijdende technische vermogen van de mens waardoor het mogelijk is de produktie zodanig op te voeren dat een steeds groter wordende bevolking een steeds omvangrijker pakket behoeftebevredigingsmiddelen geboden kan worden.

Niets zou nu plezieriger zijn dan te mogen concluderen dat we kunnen verwachten dat deze ontwikkeling zich ook in de toekomst zal voortzetten en de mensheid dus min of meer als vanzelf naar een menswaardig bestaan zal toegroeien. Zo eenvoudig is deze kwestie echter niet.

Opnieuw is het arbeidsproces als het ware in een stroomversnelling geraakt. In toenemende mate voltrekt zich in de moderne bedrijfsvoering niet alleen het proces van de scheiding tussen de planning van het werk, de uitvoering van het werk en de controle op het werk, maar gaat ook de specialisatie steeds verder. Het specialisme leidt weliswaar tot uitgebreide kennis op deelgebieden, maar tot verlies van het gezicht op het geheel. In vrijwel alle grote en middelgrote ondernemingen wordt door deze ontwikkelingen slechts op een deel van de creatieve vermogens, waarover ieder mens beschikt, in het arbeidsproces een beroep gedaan. Het gevolg hiervan is, dat de arbeid steeds

minder geïntegreerd raakt in het leven van de individuele mens.

Geconstateerd moet worden dat ondanks de enorme vooruitgang die er zowel materieel als geestelijk in de achter ons liggende 75 jaar geboekt kon worden, er toch sprake is van sterke onlustgevoelens onder grote groepen werknemers, die zo nu en dan op geheel onverwachte en soms gevaarlijke wijze tot uiting komen. Hetzij in excessen op straat hetzij in arbeidsconflicten. Hierbij speelt nog nemers geen genoegen meer nemen met de een andere factor een rol nl., dat de werkpositie van „onmondigen” in de onderneming. Het vraagstuk van de democratisering van het bedrijfsleven, wat men daaronder ook moge verstaan, is geen probleem meer dat genegeerd kan worden.

Uit de bijdragen van de hoogleraren Dr. Wieringa, Ir. Boiten, Dr. Hofstee en Dr. Van der Ven in het gedenkboek, uitgegeven ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Arbeidsinspectie blijkt, dat het bedrijfsleven deze problematiek begint te onderkennen en ook de wetenschap zich hiermede bezighoudt.

Het gaat daarbij om de plaats van de mens als *mens* in het arbeidsproces.

In plaats van de (menselijke) arbeidskracht te zien in het verlengde van de technische (atomaire, elektronische) ontwikkeling van het produktieapparaat, zal bij het tot verdere ontwikkeling brengen van het produktievermogen de *mens* als uitgangspunt genomen dienen te worden en de „apparatuur” om deze term nu maar te gebruiken, ontworpen en geconstrueerd moeten worden in het duidelijke besef dat bij de „bediening” een mens betrokken is.

Maar ook bij de organisatie van de werkzaamheden zal er naar gestreefd dienen te worden, dat daarbij zoveel mogelijk geappelleerd wordt aan de volle persoonlijkheid van de werknemers. Op dit gebied is er trouwens al sprake van een zekere ontwikkeling in de vorm van taakverruiming en groepsopdrachten. De ervaring heeft geleerd dat hierdoor inderdaad de betrokken werknemers meer voldoening in hun arbeid vinden, hetgeen

herfstavond

De dagen worden donker kille dingen
En krimpen tot een vale vlek;
Het zijn de vochte schemeringen,
Die 't wijde leven samendringen
Naar klein bestek

Dit is 't seizoen der stilgeworden mensen,
Die bij de ijle avonddamp
Van 't grote leven niet meer wensen
Dan rondom zich de kleine grenzen
Der gouden lamp.

Dit is 't seizoen van die niet meer begeren
Dan de oogst, die hunne gaarde droeg;
Die de ongewisse verte weren
En zwijgend aan hun venster keren —
Zichzelf genoeg.

Dit is 't seizoen van wie als blanke halmen,
Gebogen bij hun stil gedacht,
Versloten voor het avondwalmen
In lieve lichtschijn blijven talmen —
Tot aan de nacht.

C. S. Adema van Scheltema
1876—1924

resulteert in een stijging van hun produktiviteit.

Hier komen wij naar mijn mening bij een uiterst belangrijk aspect van het probleem. Als een nieuwe benadering van de mens in het arbeidsproces alleen of in hoofdzaak zou geschieden om daarmee de produktiviteit te bevorderen, dan houdt naar mijn stellige overtuiging de nieuwe benaderingswijze het gevaar in dat opnieuw de mens in zijn persoonlijkheid geweld wordt aangedaan.

Wij zijn inmiddels uit de periode van de mechanisering in de fase van de automatisering gekomen en we staan op het gebied van de menselijke verhoudingen in het arbeidsproces aan het begin van een nieuwe fase.

Vast staat dat de veranderingen in het productieproces niet alleen het werk dat verricht moet worden zal veranderen, maar ook dat het type van de arbeider zich zal wijzigen. Het aanpassingsvermogen van de werknemers, van hoog tot laag, om deze oude term nog maar eens te gebruiken, zal op hoge proef worden gesteld en velen zullen er moeite mee hebben.

De zeer snelle industriële ontwikkeling in de 19e eeuw ging gepaard met grote geestelijke en materiële nood bij de brede massa van onze bevolking. Dat het zo ver kon komen was mede het gevolg van de omstandigheid dat de kerken lang, te lang, gewacht hebben zich in het sociale probleem van de 19e eeuw te verdiepen en hun oordeel daarover kenbaar te maken.

De razend snelle ontwikkeling die onze tijd kenmerkt en die ongekennde nieuwe mogelijkheden inhoudt, betekent tevens een nieuwe bedreiging van de mens.

Een bedreiging, die niet door wetsbepalingen of C.A.O.-artikelen kan worden afgewend en waar ook het meest moderne personeelsbeleid op zichzelf geen remedie tegen kan zijn.

De tijden zijn veranderd en daarmee ook de houding van de kerken en de geestelijke stromingen in ons land tegenover de maatschappelijke verhoudingen. Het is de opgave van de kerken en de geestelijke stromingen, de nieuwe ontwikkelingen in onze maatschappij te onderkennen.

Zij zijn het die in de eerste plaats geroepen zijn in de mens zelf tegenkrachten tegen de geestelijke drainage waartoe de voortschrijdende automatisering kan leiden tot ontwikkeling te brengen.

Ook voor de humanist en voor het moderne humanisme ligt hier een uitdaging. Ook, ja juist de humanist die de mede-menselijkheid als een zeer krachtige stimulans in zijn persoonlijk leven ervaart en erkent, zal zich in hoge mate mede-verantwoordelijk weten voor de ontwikkeling van de menselijke verhoudingen, ook in het arbeidsproces, opdat ons bestaan inderdaad menswaardig blijve.

HUMANISME

EN SEXUALITEIT onder
redactie van dr. J. P. van Praag

f 0.95

HUMANISTISCH VORMINGSONDERWIJS

f 0.50

DIT WORDT GEDAAN

f 0.50

MODERN HUMANISME

door Dr. J. P. van Praag

f 1.75

DE HUMANISTEN OVER OORLOG EN VREDE

f 1.65

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

Eenvoudig is de opgave niet. Zij vraagt denkkraft, daadkracht, mankracht en middelen. Door het Humanistisch Verbond en zijn instellingen voor Praktisch Humanisme worden met een minimum aan mankracht en middelen een maximum aan denkkraft en daadkracht ontwikkeld. Dit werk zal, wil het van werkelijke betekenis zijn voor de ontwikkeling in onze maatschappij echter aanmerkelijk moeten worden verdiept en besteed en in intensiteit moeten toenemen. Dat vraagt meer mankracht en meer middelen. Het is te hopen dat het buitenkerkelijk deel van onze bevolking meer dan tot nu toe zich zijn verantwoordelijkheid in deze bewust wordt en bereid zal zijn mede zijn aandeel hierin te leveren. Dat geldt ook voor u, voor zover u tot dit deel van onze bevolking behoort.

L. P. G. NELEMANS.

lezingen voor de radio

- zo. 17 okt. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „De verleiding van het wonder”.
- zo. 24 okt. VARA 9.45 uur: W. Holtland: „Lorenzo Valla”.
- zo. 31 okt. VARA 9.45 uur: A. D. Belinfante: onderwerp nog niet bekend.
- zo. 7 nov. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

Als de opvoeding bevrijd is van de druk der godsdienstige leerstellingen zal er misschien niet veel aan het psychische wezen van de mens veranderen; onze god Logos is wellicht niet erg almachtig en kan slechts een klein deel vervullen van wat zijn voorgangers in uitzicht gesteld hebben. Indien het niet anders is dan zullen we er vrede mee hebben. We zullen er onze belangstelling voor de wereld en het leven niet door verliezen, want wij bezitten in één opzicht een bepaalde zekerheid die de gelovige ontbreekt. Wij geloven dat de wetenschap in staat is iets over de realiteit van de wereld vast te stellen waardoor wij onze invloed daarop kunnen versterken en waarnaar wij ons leven kunnen inrichten. Indien dit geloof een illusie is dan verkeren we in dezelfde positie als de gelovige der godsdienst, maar de wetenschap heeft ons met talloze en belangrijke resultaten het bewijs geleverd dat zij géén illusie is. Zij heeft vele en nog meer verkapte vijanden onder diegenen die haar niet vergeven kunnen dat zij het godsgeloof verzwakt heeft en zelfs dreigt ten gronde te richten.

Men werpt de wetenschap tegen, dat zij ons zo weinig geleerd en zo onvergelijkbaar veel meer in het duister heeft gelaten. Maar daarbij vergeet men hoe jong de wetenschap nog is, hoe moeilijk haar begin was en hoe gering het tijdsbestek nog maar is waarin het menselijk intellect voor haar taak gesterkt is. Falen wij niet alleen, doordat we onze oordelen op een te kleine periode richten? We moeten eens aan de geologen een voorbeeld nemen.

Men beklaagt zich over de onzekerheid der wetenschap; dat ze heden als wet verkondigt wat de volgende generatie als vergissing zal erkennen en door een nieuwe wet van even korte adem gaat vervangen. Maar dat is onrechtvaardig en ten dele onwaar. De veranderingen der wetenschappelijke opvattingen betreffen ontwikkeling, vooruitgang en niet revolutie. Een wet, die men aanvankelijk voor onbeperkt geldig heeft gehouden, blijkt een speciaal geval van een meer omvattende wetmatigheid te zijn of wordt beperkt door een andere wet die men eerst later leert kennen. Een grove benade-

ring der waarheid wordt vervangen door een zorgvuldig aangepaste, die op haar beurt weer verwisseld zal worden door een verdere perfectionering.

Op verschillende gebieden heeft men de methode van onderzoek nog niet overwonnen waarin men stellingen verkondigt die men spoedig als onvolwaardig moet verwerpen, op andere gebieden bestaat echter bereids een zekere en bijna onveranderlijke kern van kennis.

Tenslotte heeft men geprobeerd de wetenschappelijke werkzaamheid als zodanig radicaal van onwaarde te verklaren door de bewering dat zij, onverbrekkelijk verbonden met de beperkingen van onze eigen organisatie — slechts subjectieve ervaringen kan opleveren, zodat haar de werkelijke aard der dingen ontoegankelijk is.

Daarbij ziet men enige dingen over het hoofd, die overigens voor de opvatting van de wetenschappelijke arbeid beslissend zijn. Onze organisatie, dat is ons psychisch apparaat, is juist door de verkenning van de buitenwereld ontwikkeld en moet dus een stuk doelmatigheid in zijn structuur gerealiseerd hebben. Voorts is ons psychisch apparaat zelf een bestanddeel van die wereld, die we onderzoeken en die een zodanig onderzoek ook zeer goed doorstaat. Daar komt dan bij, dat de taak van de wetenschap volledig omschreven is als we niet meer van haar verlangen dan te tonen hoe de wereld er voor óns uitziet. De resultaten van de wetenschap worden juist door de manier waarop wij haar verwerven bepaald door onze psychische gesteldheid, maar ook door datgene wat van invloed is geweest op die gesteldheid.

Tenslotte ware dan nog te overwegen dat het probleem van een wereld buiten onze waarneming, een lege abstractie is zonder enig praktisch belang.

Nee, onze wetenschap is geen illusie. Een illusie zou het zijn te menen, dat we ergens anders vandaan zou kunnen halen wat zij ons niet geven kan.

Slot: Die Zukunft einer Illusion
1927

Vert. P.S.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 2,25. Gireer het bedrag op postrekening 58, t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.